

**Голубєва Неллі Юрїївна**  
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного процесу,  
професор кафедри цивільного права  
Національного університету «Одеська юридична академія»,  
Заслужений юрист України, адвокат

## **ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕСЕЛЕННЯ З ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ**

Відповідно до положень національного законодавства України в період дії правового режиму воєнного стану суди діють виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією України, а право особи на судовий захист не може бути обмежено. Так само і повноваження судів, органів та установ системи правосуддя, передбачені Конституцією України, не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану (ст. 12<sup>-2</sup> Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [1; 2, с. 790].

Довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи засвідчує місце проживання внутрішньо переміщеної особи на період наявності підстав, зазначених у ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Постановою Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 р. № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб» затверджено порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи. Встановлена форма довідки не передбачає внесення відомостей про причину переміщення особи з місця свого постійного проживання.

Положеннями Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» порядок підтвердження і встановлення факту наявності збройного конфлікту або тимчасової окупації території України не передбачено, проте не виключається можливість звернення внутрішньо переміщеної особи до суду для встановлення конкретної причини внутрішнього переміщення, якщо від

цього юридичного факту у цієї особи виникають, змінюються або припиняються певні правовідносини.

Встановлення факту, що має юридичне значення щодо вимушеного переселення з окупованої території, яке відбулось унаслідок збройної агресії Російської Федерації та окупації Російською Федерацією частини території України, можливе лише у судовому порядку, оскільки законодавець не визначив іншого, позасудового способу встановлення причинно-наслідкового зв'язку між переселенням осіб із зони проведення бойових дій на сході України та військовою агресією Російської Федерації.

Аналогічних висновків щодо застосування норм права у подібних правовідносинах дійшов Верховний Суд у постановках від 14 березня 2018 р. у справі № 363/2981/16-ц, від 12 квітня 2018 р. у справі № 243/7029/17, від 21 серпня 2018 р. у справі № 752/6366/16-ц, від 29 січня 2020 р. у справі №320/5213/17 [3,4,5,6].

Метою встановлення вказаного факту є здійснення законної реалізації заявником суб'єктивного права на компенсацію шкоди, завданої переселенням, а тому числі і на підставі норм Конвенції «Про захист цивільного населення під час війни» від 12 серпня 1949 р., ратифікованої Україною 03 липня 1954 р. [7].

Суб'єктний склад у такій категорії справ відзначається особливістю: у якості заінтересованої сторони заявником може бути залучено іноземну державу – Російську Федерацію. При цьому, як вказувалося вище, правило про застосування щодо іноземної держави судового імунітету, передбачене ч. 1 ст. 79 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р, не порушується з огляду на те, що вказана вище норма визначає імунітет від пред'явлення позову до іноземної держави та залучення її до участі у справі як третьої особи. Тоді як в у цій категорії справ Російська Федерація бере участь як заінтересована особа у справі окремого провадження, а не виступає із вимогами як сторона чи третя особа у справі позовного провадження [8].

Підставою подання громадянами України заяви про встановлення відповідного факту є тимчасова окупація Російською Федерацією частини

території України. Як зазначено в абзаці 15 преамбули Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», дії Російської Федерації на території окремих районів Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим та міста Севастополя грубо порушують принципи та норми міжнародного права.

У частині четвертій статті 79 Закону України «Про міжнародне приватне право» наведено випадки, коли Україна може застосувати реторсію - правомірні обмежувальні заходи у відповідь на аналогічні заходи іншої держави. Так, якщо в порушення норм міжнародного права Україні, її майну або представникам в іноземній державі не забезпечується такий же судовий імунітет, який згідно з частинами першою та другою цієї статті забезпечується іноземним державам, їх майну та представникам в Україні, Кабінетом Міністрів України може бути вжито до цієї держави, її майна відповідних заходів, дозволених міжнародним правом, якщо тільки заходів дипломатичного характеру недостатньо для врегулювання наслідків зазначеного порушення норм міжнародного права. На необхідності врахування цих приписів закону наголошується у пункті 19 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 грудня 2014 р. № 13 «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» [9].

Встановлення факту у цій категорії справ породжуватиме для заявника юридичні наслідки, тобто від встановлення факту залежить виникнення, зміна або припинення особистих прав громадян. Однак оскільки питання про стягнення матеріальної та моральної шкоди в окремому провадженні не встановлюється, розмір відшкодування може бути розглянуто у порядку позовного провадження.

### **Список використаних джерел:**

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19>.

2. Бут І.О. Здійснення правосуддя на тимчасово окупованих територіях. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. 1004 с. С. 790-792.

3. Постанова у справі № 363/2981/16-ц від 14 березня 2018 р. : Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72850452>.

4. Постанова у справі № 243/7029/17 від 12 квітня 2018 р. : Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91554761>.

5. Постанова у справі № 752/6366/16-ц від 21 серпня 2018 р. : Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76053924>.

6. Постанова у справі № 320/5213/17 від 29 січня 2020 р. : Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87517074>.

7. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос) : Конвенція; ООН від 12.08.1949 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/go/995\\_154](https://zakon.rada.gov.ua/go/995_154).

8. Постанова у справі № 201/10617/18 від 02 вересня 2020 р. : Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91554761>.

9. Постанова у справі № 243/7029/17 від 12 квітня 2018 р. : Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73408726>.